

Attitydförändringar efter rovdjursangrepp

Kunskap, Attityd och Ekonomi

- En teststudie av en enkät

Change of attitude after predator attacks

Knowledge, Attitude and Economy

- A test study of an inquiry

Tomas Melin

Uppsala 2018

Etologi och djurskydd – Kandidatprogram

Attitydförändringar efter rovdjursangrepp

Kunskap, Attityd och Ekonomi

- En teststudie av en enkät

Change of attitude after predator attacks

Knowledge, Attitude and Economy

- A test study of an inquiry

Tomas Melin

Studentarbete 760, Uppsala 2018

Självständigt arbete i biologi, EX0520, 15 hp, G2E

Etologi och djurskydd – Kandidatprogram

Handledare: Jens Jung, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa, Avdelning för antrozooologi och tillämpad etologi

Biträdande handledare Claes Anderson, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa; Avdelningen för antrozooologi och tillämpad etologi

Examinator: Lisa Lundin, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för husdjurens miljö och hälsa, Avdelning för antrozooologi och tillämpad etologi

Nyckelord: Attityd, ekonomi, enkätstudie, kunskap, rovdjur, rovdjursangrepp

Keywords: Attitude, economy, knowledge, predation, predator, survey

Serie: Studentarbete/Sveriges lantbruksuniversitet

Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

nr. 760, ISSN 1652-280X

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för veterinärmedicin och husdjursvetenskap

Institutionen för husdjurens miljö och hälsa

I denna serie publiceras olika typer av studentarbeten, bl.a. examensarbeten, vanligtvis omfattande 7,5-30 hp. Studentarbeten ingår som en obligatorisk del i olika program och syftar till att under handledning ge den studerande träning i att självständigt och på ett vetenskapligt sätt lösa en uppgift. Arbetenas innehåll, resultat och slutsatser bör således bedömas mot denna bakgrund.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Kunskap.....	1
1.1.1 Om angreppen.....	2
1.1.2 Proaktivitet.....	2
1.2 Attityd.....	3
1.3 Ekonomi	4
1.3.1 Bidrag	4
1.4 Orsak till enkäten	5
2 Syfte och frågeställningar	6
3 Material och metod	7
3.1 Enkäten.....	7
3.1.1 Kunskap	8
3.1.2 Attityd	8
3.1.3 Ekonomi.....	8
3.2 Analysmetod och statistiska beräkningar	8
4 Resultat	10
4.1 Enkätsvaren	10
4.1.1 Kunskap	10
4.1.2 Attityd	10
4.1.3 Ekonomi.....	11
5 Diskussion.....	12
5.1 Enkäten.....	12
5.1.1 Kunskap – Vilken kunskapsbas har bönderna kring rovdjursangrepp?.....	12
5.1.2 Attityd – Hur förändras attityden hos bönderna efter ett rovdjursangrepp?.....	12
5.1.3 Ekonomi – Vilken roll spelar ekonomin för böndernas fortsatta verksamhet?	13
5.1.4 Kunskap, attityd & ekonomi!	14
5.1.5 Enkätens funktionalitet	14
5.2 Styrkor och svagheter i enkäten	15
5.3 Styrkor och svagheter i den lästa litteraturen	16
5.4 Analys av arbetet.....	17
6 Slutsats	17
Populärvetenskaplig sammanfattning	18
Referenslista	
Bilagor	

Abstract

The effect of the predators in Sweden is substantial for many individuals. For others, they are pastime information contributed by media. Whether you are living with wild predators in your vicinity or not, an opinion is expected of you. Important things that shape opinions are the knowledge possessed, how personal the subject is and if it has an economic win or loss effect. This test study of an inquiry researches the change in opinion of cattle farmers after predator attacks. With questions of qualitative and quantitative form with an interpretation of hermeneutics with a good-reason-essay point of view, three main categories were focused on: Knowledge, attitude, and economics. Other studies have shown that gained knowledge may form and change opinions, and furthermore that television and the word of family and friends are the most regular forms of information sources for the Swedish inhabitants. While many variables are in effect when it comes to the attitudes kept towards predators, each variable has a different meaning depending on the individual. The attitudes seem stronger the more directly affected the holder of the opinion is by predator involvement. Some disbeliefs towards different oppositions seems to be in play. Economically, predators are a topic of some concern in Sweden, especially in interaction with game loss. Though economics is at loss when dealing with predators, it may not be as important as the affectional loss following the death of cattle. This is a very small test inquiry, therefore only indications of conclusions can be made. These indications are as follows: Knowledge is not taken from a sovereign source, the key factor for the attitude kept is first-hand experience and economics is not affecting opinion as simple as in money gained or money lost

1 Inledning

I områden där rovdjur vistas och verksamheter med lantbruksdjur bedrivs, är boskapen i risk att drabbas av angrepp från predatorer (Karlsson & Johansson, 2010). När angrepp sker övergår lantbrukshållaren från att vara indirekt till direkt påverkad av rovdjuren. Från att först leva med risken att angrepp kan inträffa, till att angreppet faktiskt skett. För att tidigare bara spekulera och förbereda kring potentiella rovdjursangrepp, hamnar nu lantbrukshållaren i situationen att ha upplevt ett. Hur berör den förändrade situationen bönderna?

I studien antogs tre huvudpunkter vara av stor vikt och lade basen för bakgrunden till åsikten individen uttrycker angående rovdjur. De tre grundläggande kategorierna som utforskades i studien var kunskap, attityd och ekonomi.

1.1 Kunskap

”Att veta när man vet något och att veta när man inte vet något, det är kunskap” (Confucius 555 f.kr.-479 f.Kr.). Definitionen av kunskap som användes för studien var som följer: ”fakta, information och färdigheter förvärvade genom erfarenheter eller utbildning, den teoretiska eller praktiska förståelsen av ett ämne” (Oxford University Press, 2017).

Mänskliga aktiviteter har bidragit till en global minskning av stora rovdjur (Kolowski & Holekamp, 2006). I Sverige på 60-talet var till exempel vargen nästan utrotad (Skolnhof, 2005). Över den gångna tiden har det dock observerats en uppåtgående trend i Sverige där det idag finns uppskattningsvis 340 vargar (Wabakken *et al.*, 2016) samt cirka 1314 lodjur (Tovmo *et al.*, 2016). Inverkan rovdjuren har är inte stor regionalt, lokalt är den däremot betydande då rovdjur och människa konkurrerar om föda och utrymme (Skolnhof, 2005).

Tabell 1: Informationskällor för det svenska folket om rovdjur (Sandström *et al.*, 2014).

Informationskälla om rovdjur	Andel procent av svenska folket
Television	83 %
Familj eller vänner	67 %
Lokaltidning	58 %
Radio	54 %
Nyhetsmedier på internet	41 %
Myndigheters hemsidor	13 %
Annat	4%

Åsikterna som hålls om rovdjuren påverkas av kunskapen som besitts om dem (Benavides, 2013). Det här gör att variabeln ”kunskap” skulle vara av intresse att mäta, vilket vid analyser av åsikter däremot är svårt (Ericsson & Heberlein, 2003). Sveriges invånare anger den huvudsakliga informationskällan om rovdjur som televisionen (*Tabell 1*), där några aspekter som skapar individuella åsikter är som följer (Benavides, 2013; Sandström *et al.*, 2014):

- Åsikter hos närstående
- Privatekonomi
- Erfarenheter
- Utbildning
- Tradition
- Intressen
- Vanor

1.1.1 Om angreppen

Varg- och lodjursattacker på människor är sällsynta (Wilson, 2004), mer förekommande är att tamhundar blir utsatta (Froster, 2012; Fran *et al.*, 2015). Boskap som blir utsatta för rovdjursangrepp registreras och statistik för antalet angrepp och antalet angripna individer har sammanställts (*Tabell 2*), utöver uppskattas att antalet renar som blir tagna av lodjur till 10 000 – 50 000 individer per år i Sverige (Froster, 2012).

Tabell 2: Antal angreppstillfällen och antal angripna (skadade/dödade) individer av boskap utförda av rovdjuren varg, lodjur, björn och örn under 2015 (Frank *et al.*, 2016).

Antal angreppstillfällen			Antal angripna individer		
175			542		
Varg	Lodjur	Björn / Örn	Varg	Lodjur	Björn / Örn
59	98	18	284	222	36

1.1.2 Proaktivitet

Efter uppförandet av ett rovdjursavvisande stängsel (RAS) ses indikationer för att risken med rovdjursangrepp minskar (Garrote *et al.*, 2015; Viltskadecenter, 2004). Vid förflyttning av individuella lodjur, som står för angrepp, upphör angreppen endast tillfälligt (Stahl *et al.*, 2000). Förhållanden som har visat öka riskerna för lodjursangrepp är ”närhet till skog”, ”utan naturliga skydd i närheten”, ”avsaknad av mänskliga bebyggelser” samt ”tillgång till vilda hovdjur” (Stahl *et al.*, 2002). Chansen för upprepade angrepp är 55 gånger större under första året än hos närliggande gårdar (Karlsson & Johansson, 2010). De olika typerna av åtgärder som finns har blandat stöd från den svenska befolkningen (*Tabell 3*).

Tabell 3: Åtgärder mot rovdjur samt angivna orsaker till att jakt ska utövas med dess procentuella stöd från den svenska befolkningen (Sandström *et al.*, 2014).

	Åtgärder		Anledning för jakt	
	RAS	Avskjutning	Nära tätort	Konkurrens om vilt
Stöd	90%	46%	82%	28%

Ett disponibelt initiativ är tjänsten Rovdjursalert. Här kan registrerade bli meddelade via sms när rovdjursangrepp skett i närområdet (Länsstyrelsen Södermanland, 2017). Tjänsten gäller för djurbesättningar i Södermanlands län. Det finns ytterligare hjälpmedel som djurhållare kan använda sig av, där ett är Skandobs. Skandobs är en öppen databas där användare delar med sig av rovdjursfynd och observationer i Sverige och Norge (Skandobs.se, 2017).

1.2 Attityd

Definitionen av attityd som användes för studien var: en personlig inställning och värdering för ämnet. Definitionen av åsikt som användes för studien var: ett uttryckt tyckande som reflekterar attityden om ämnet. Med åsikt menas alltså en förmedling av attityden, och attityden menas med den medvetna eller omedvetna känslan inombords.

Det är svårt att veta hur åsikter påverkar de rovdjur de är riktade mot (Delibes-Mateos, 2014), starka attityder skapas mot rovdjur som är i närheten av människor (Benavides, 2013). Det går som exempel att se en positiv korrelation mellan avståndet människor har till vargars hemvist och intresset att bevara vargen (Karlsson & Sjöström, 2007). Attityder är ofta baserade på konflikterna som uppstår vid predation på tamboskap och vilt, samt hotet rovdjuren utgör för människor och tamhunden (Skogen, 2001; Chapron *et al.*, 2003). Socioekonomin och politiken är ofta drivande faktorer för attityden (Graham *et al.*, 2005). Människan utökar sin aktivitet på större områden, vilket minskar och fragmenterar djurens habitat. Med det här ökar chanserna för konfrontationer mellan människa och rovdjur (Graham *et al.*, 2005).

Ofta är rovdjur så kallade ”flaggskepps-” arter för andra bevarandeprojekt och arter, samtidigt som de orsakar skada och får negativa associationer (Delibes-Mateos, 2007). Majoriteten av Sveriges invånare är positivt inställda till rovdjuren varg och lodjur (Tabell 4). Positivast är attityden för lodjur och minst positiv för varg av de fyra stora rovdjuren i Sverige (Sandström *et al.*, 2014). Skillnaderna är som störst mellan Stockholms län och Värmlands län.

Tabell 4: Andelen positiva attityder i Sverige, Stockholms län och Värmlands län för varg och lodjur 2014 (Sandström *et al.*, 2014).

Positiva attityder		
	Varg	Lodjur
Sverige	66 %	76 %
Stockholms län	75 %	82 %
Värmlands län	49 %	60 %

1.3 Ekonomi

Rovdjursangrepp resulterar i kostnader (Bostedt & Grahn, 2008), kostnader som till exempel ersättningar till djurägare (Tabell 5). När gårdar blir utsatta för rovdjursangrepp läggs tid och pengar på att förhindra upprepade angrepp med indirekta kostnader som uppgår emot 19 500 per år per gård (Elofsson *et al.*, 2015). Samma studie visar att gårdar ej utsatta för angrepp, men i samma område, har indirekta kostnader som uppstiger till 6 700 kr per år. Den beviljade ersättningen till djurägare för proaktiva åtgärder mot skador av fredat vilt på tamdjur uppgick till 19 014 000 kr år 2013 (Elofsson *et al.*, 2015).

Tabell 5: Ersättning till djurägare för rovdjursangrepp år 2013 och 2014 för angrepp av varg och lodjur (Elofsson *et al.*, 2015).

Ersättning för rovdjursangrepp (Skr)		
	2013	2014
Varg	1 535 000	546 000
Lodjur	467 000	63 000

Stockholm är området som är mest villiga att betala för rovdjuren i Sverige med 379 kr per person (Broberg & Brännlund, 2008), år 2014 skedde inga rovdjursangrepp utförda av varg i området runt om Stockholm (Cederlöf, 2015). I områden utan tätbebyggelse nära varg ligger samma statistik på 130 kr per person (Broberg & Brännlund, 2008), i Värmlands län skedde cirka 120 rovdjursangrepp utförda av varg (Cederlöf, 2015).

1.3.1 Bidrag

Bidrag för RAS finns att ansöka via jordbruksverket till länsstyrelsen. Då 50 kr per meter stängsel, där minsta ersättningen måste uppgå till 1 000 kr (Länsstyrelsen Jämtland, 2017). Pengar nyttjas ur svenska medel samt ur landsbygdsprogrammet 2014-2020, som går under den europeiska jordbruksfonden för landsbygdsutveckling. Jordbruksverket är den förvaltande myndigheten för landsbygdsprogrammet medan länsstyrelsen handlägger ärendena (Länsstyrelsen Jämtland, 2017). En satt pott följs för varje år som fördelas på ansökningarna i länen.

Vid ersättningar efter viltskador och ärenden som inte går under europeiska jordbruksfonden, sker anmälan till rådande länsstyrelse som står för beviljandet. Då nyttjas alla pengar från svenska medel och delges som viltskademedel. Två bidrag finns alltså till förebyggande åtgärder, Jordbruksverkets landsbygdsprogram och naturvårdsverkets viltskademedel. Vilka typer av ersättningar som finns, och vilka typer av riktlinjer som följs kan variera mellan länen (Länsstyrelsen Jämtland, 2017).

1.4 Orsak till enkäten

Informationen presenterad ovan är en del av de återkommande centrala grenarna i diskussioner om rovdjur. Alltså, vilken typ av kunskap parterna besitter, argument för individuella attityder samt ekonomiska betydelser. Få studier fokuserar på varför de här attityderna uppkommer och vad som ligger till grund för dem.

2 Syfte och frågeställningar

Syftet med den här pilotstudien är att utforma och testa en enkät. Enkätens frågor ska undersöka vilken kunskap bönder i Sverige tar del av om rovdjur, hur attityden gentemot rovdjur påverkas efter ett rovdjursangrepp samt hur privatekonomin påverkas av rovdjuren. Syftet är att undersöka om enkäten fungerar ändamålsenligt för att förstå den personliga upplevelsen om ett rovdjursangrepp och hur den påverkar åsikten.

Följande frågeställningar ska besvara syftet och undersöka om enkäten är ändamålsenlig:

- Vilken kunskapsbas har bönderna kring rovdjursangrepp?
 - Var har de fått kunskapen ifrån och hur använder bönderna den?
- Hur förändras attityden hos bönderna efter ett rovdjursangrepp?
 - Vad ändras den till och varför?
- Vilken roll spelar ekonomin för böndernas fortsatta verksamhet?
 - Hur mycket kostar rovdjuren för bönderna?

3 Material och metod

För att besvara frågeställningarna skapades en enkät. I enkäten användes en metodtriangulering mellan kvantitativa och kvalitativa frågor.

3.1 Enkäten

Enkäten riktades mot bönder som blivit utsatta för rovdjursangrepp. Gårdar skulle ha valts via länsstyrelserna, tidsbrist resulterade i annat tillvägagångssätt. Tre gårdar valdes för pilotstudien via privata kontakter. Med hänsyn till anonymitet och sekretess delges ej personlig information om respondenterna. Enkäten var av kvalitativ och kvantitativ utformning, där den kvalitativa gav respondenterna möjlighet att motivera och förklara sina svar. Den kvantitativa delen av enkäten gav respondenterna möjlighet till enklare svar samt poängsättning i skala mellan 1 – 6, där 1 är representerade en negativ åsikt och 6 en positiv.

Innan enkätens utskick kontaktades respondenterna via E-post för att förklara studiens innebörd samt varför de bör delta och vad de bidrar till. Enkäten var utformad efter kriterierna att uppnå ärlig och genomtänkt respons. Skulle hänvisning behövas fanns numrering av frågorna. Enkätens frågor var indelade i kategorierna *Kunskap*, *Attityd*, och *Ekonomi* med en inledande del, *Bakgrund (Bilaga 1)*, där grundläggande frågor ställdes för att skapa en bekvämlighet till enkäten.

Vid utformningen av enkäten har följande hänsyn tagits (Boynton & Greenhalgh, 2004; Ebersman, 2017; Farrel, 2016; Jakobsson & Westergren, 2005; Lundqvist, 2017; Martin & Hedin, 2001; Williams, 2003):

- Förklaring av varför enkäten görs
 - Förklaring av enkätens syfte gör det intressantare för respondenterna att delta och ökar motivationen att slutföra enkäten
- Formulering med neutralt språk
 - Då enkäten berör ett känsligt ämne är det viktigt med ett neutralt språk för att det inte ska förekomma vinklingar på enkätens frågor
- Lättolkade frågor
 - Önskvärt är att alla respondenter förstår frågan identiskt, då blir svaren bättre att jämföra mot varandra med en homogen tolkning
- Kunskapsfrågor har undvikits då de är stora felkällor
 - Kunskapsfrågor är svåra att hantera. Det går inte att säga om respondenten gissade "rätt" på frågan, om respondenten tog reda på svaret under enkätens genomförande eller om respondenten kunde svaret
- Inledande opersonliga frågor riktade mot målgruppen
 - Frågorna ska vara riktade mot målgruppen för att vara relevanta för respondenten att svara på. När frågorna i början är opersonliga blir det en uppvärmning inför tyngre personliga frågor senare
- Indelning av frågorna i temablock
 - Gör enkäten mer överskådlig och tydligare vad frågornas bakgrund är
- Kvantitativa och kvalitativa moment där kvalitativa delen kompletterar den kvantitativa

- Enkäten blir trevligare att fylla i om den undviker monotona element, samt att kvantitativa data säger mer med en tillhörande kvalitativ motivering
- Korta frågor
 - ökad förståelse och underlättning av besvarande
- Markering av viktigare ord med fetstil
 - Tydligare innebörd över vad fokus i frågan ligger på
- Konsekventa skalor och utformning på frågor
 - Konsekventa moment gör det mer professionellt och lättare att bearbeta för respondenten
- Avslutande fält för övriga kommentarer
 - Om respondenten känner att enkäten missade någonting kan det fyllas i här
- Öppna och strikta frågor
 - För att underlätta svar och inte kräva för mycket utförliga kommentarer
- Ett tack för deltagandet
 - Ett tydligt avslut på enkäten samt visad uppskattning för respondenten

3.1.1 Kunskap

Under rubriken ”*Om angreppet*” (*Bilaga 1*) efterfrågades vart information om rovdjursangrepp införskaffats före och efter angreppet, samt vilken information som inhämtats. Frågornas syfte var att ge möjlighet till en bedömning av kunskapens kvalitet, samt en avvägning för hur legitim kunskapskällorna var. För att avgöra engagemanget för ett samliv i närheten med rovdjur efterfrågades vilka typer av åtgärder som använts för att motverka rovdjursangrepp, före och efter angrepp.

3.1.2 Attityd

Under rubriken ”*Er erfarenhet*” (*Bilaga 1*) efterfrågades genomgående motivering för respondentens åsikt om rovdjur, innan och efter angreppet. Frågornas syfte var att ge möjlighet till en analys av den individuella uppfattningen och vad den grundade sig på.

3.1.3 Ekonomi

Under rubriken ”*Kostnader*” (*Bilaga 1*) efterfrågades vilka bidrag som togs, samt vilka kostnader som uppkom i samband med rovdjursangrepp. Frågornas syfte var att ge möjlighet till en jämförelse mellan respondenternas olika utgifter samt en analys om kopplingar fanns mellan ekonomi och attityd om rovdjur.

3.2 Analysmetod och statistiska beräkningar

Vid analysen av de kvalitativa enkätsvaren (*Bilaga 5*) följdes riktlinjer inom en hermeneutisk analys med good-reason-essay tolkning. En analys av enkätsvaren med good-reason-essay där målet var att förstå vad som låg bakom texten och varför respondenten skrev som den gjorde, där tolkningen innebar att förklara enkätsvaren (Skoglund, 2012). Där den mest troliga förklaringen av enkätsvaren uppnåddes genom att sätta respondenten i fokus som upphovsgivare av svaret (Nyström, 2007). Arbetets gång bestod av följande huvuddrag:

- Notering av nyckelord och teman i svaren
- Notering av vad som föreföll viktigt enligt respondenten

- Tolkning av svaret och om det var av positiv, neutral eller negativ karaktär
- Hantering och sortering av övrig information som framkommit

De kvantitativa enkätsvaren bearbetades i Microsoft Excel 2016 (*Bilaga 6*). Siffrorna fördes in i en korstabell med två variabler: Vilken respondent resultaten berörde fördelat per rad, samt vilken fråga resultatet gällde fördelat per kolumn.

4 Resultat

För att få data relevant för statistiska tester, samt möjlighet att dra konkreta slutsatser behövs fler respondenter än de tre som deltog (*Bilaga 2, 3 & 4*).

4.1 Enkätsvaren

Tre respondenter deltog i studien, alla respondenter har varit utsatta för fler än ett angrepp. Antalet angrepp varierade mellan 1 till 50 stycken. Angreppen har uteslutande skett på beten där vissa varit gårdsnära. Antalet djur som blivit skadade vid angreppen varierar mellan 1 till 10 stycken. Rovdjur som stått för angreppen är varg, räv, korp och örn.

De gånger respondenten valt att fylla i en specifik fråga med information som överensstämmer senare i enkäten, så har kompletterande uppgifter fått skapas i databearbetningen. En mall skapades för att hantera kvalitativa data (*Bilaga 5*), den kvantitativa hanterades i Excel (*Bilaga 6*).

4.1.1 Kunskap

Alla respondenter uppgav att de tagit del av information om rovdjur innan angreppet. Källor som angavs var Google, Viltcenter och Statens jordbruksverk. Angiven information om vad som tagits till vara på är information om staket, att besiktningsmannen måste komma ut och se ett kadaver för att ersättning ska delas ut, samt "allt möjligt".

Alla respondenter hade tagit förebyggande åtgärder innan angreppet. De här åtgärderna bestod av staket, stängsling med el, kvällspatrullering och intag av djur nattetid. Efter senaste angreppet uppgav alla respondenter att de tog ytterligare åtgärder. De ytterligare åtgärderna var både reaktiva och proaktiva ingrepp, de bestod av ansökning om skydds jakt på varg, blinkande ljus nattetid mot korp och regelbunden intagning av djur mot örn och räv.

4.1.2 Attityd

Åsikten gentemot rovdjur innan angreppet sammanfattas av en polarisering mellan rovdjuren och bönderna. Här finns kommentarer så som "Hör hemma i skogen och ej bland hus & barn och tamdjur" och "Alla behövs men stammen måste hållas i schack, ej ok att ta mer än enstaka tamdjur". En åsikt uttrycks med poängtering på att alla djur har ett värde: "Tycker om djur även rovdjur, inte varit i branschen innan och då tänker man annorlunda". Fokus ligger på kontroll av rovdjuren och majoriteten verkar fara illa av hotbilden nära hemmet.

Efter att ett angrepp har skett blir åsikterna mer negativa gentemot rovdjur hos två av tre respondenter. En respondent uppgav att åsikten inte förändrats. Förändringen av åsikten efter angreppet genomsyras av att rovdjuren behöver kontrolleras och hållas undan barn och tamdjur. Alla respondenterna uttrycker sorg över att förlora djur samt sympati för kvarvarande boskapsdjur. En respondent beskriver "stark oro för nytt angrepp... mycket svårt att sova". Angreppen beskrivs som en inkräktning på hemmet. Total intolerans mot rovdjur finns och en respondent talar om att det "behövs balans MEN folk i stan som inte lever av djuren förstår varken den enskilda aspekten eller den fasa detta innebär för djurhållaren och den stress rovdjuren utsätter djuren för".

Alla respondenter anser att någonting behöver göras åt rovdjursbestånden i Sverige. Åtgärder för rovdjursbestånden föreslås vara "ökad jakt", här nämns skydds jakt, licensjakt och

avskjutning samt ett uttryckande om total borttagning av varg då ”varg inte behövs” och ”ska hållas kort av jägare”. Medelpoängen för betygssättning om åsikt gällande rovdjursbestånden är 1,7 av 6 möjliga. Vid motivering om betygssättning för attityden mot rovdjursbestånden så uppges det att ökad jakt behövs på grund av ”otrygghet”. Här skriver en respondent att ”Vi ska inte behöva hålla rovdjur för att EU vill det. Vi har lika stor rätt i Sverige att bo och verka vart vi vill”. En annan respondent uttrycker att det är ”för stor population” och att ”En av anledningarna är att jordbruket går på sparlåga och det är för lite odlad mark i skogsbygderna vilket ger fritt fram för vilt och rovdjur”. Funderingar som ”Är vargen för tam. Är det riktig varg eller hybrider” finns hos en annan respondent.

Ingen av respondenterna har övervägt att upphöra med sin djurhållning på grund av rovdjursangrepp.

4.1.3 Ekonomi

En respondent valde uttryckligen att inte svara fullständigt på alla frågor gällande kostnader och bidrag.

Kostnader som uppskattas på grund av rovdjursangrepp uppgår till mellan 5000 – 12 500 kr om året. Summan är baserat på två respondenters svar då den tredje respondenten inte kunde uppskatta summan. Här upplevdes det dock svårt att uppskatta kostnaderna och pengarna som går åt till RAS. Ytterligare kostnader är beräknade på förlorade djur och förlorad slaktinkomst. En av tre respondenter uppgav att de tagit del av ersättningar och bidrag men valde att inte specificera hur mycket bidrag eller ersättningar som mottagits. De andra två uppgav att de inte har tagit del av ersättningar eller bidrag.

”Det har varit så pass få djur där det verkligen skulle gått att bevisa så vi har inte orkat bry oss om det” är en motivering till varför bidrag eller ersättningar inte mottagits. En annan respondent uttrycker åsikter om ”inte rätt väg att gå att i oändlighet subventionera superdyra staket” att istället ”bättre att hålla rovdjursstammen i skick” samt ”kika även på statliga ersättningar av rivna djur”. Samma respondent föreslår även att man bör ”titta på hur man löser rovdjursproblematiken i andra länder – både praktiskt, med staket och t.ex. ljus etc. och ersättningar”.

Ytterligare en respondent anser att behov finns att se över hur de statliga bidragen tilldelas samt alternativa metoder istället för att ge bidrag till RAS.

5 Diskussion

5.1 Enkäten

För att möjliggöra en pålitlig undersökning krävs fler respondenter. Det krävs en bred spridning bland respondenterna med avseende på gårdsstorlek, typ av angrepp och geografisk placering

5.1.1 Kunskap – Vilken kunskapsbas har bönderna kring rovdjursangrepp?

Tidigare studier har visat att svensk media och närstående står för en stor del av informationen som tas del av (Sandström *et al.*, 2014). Data från enkäten tydde på att det inte är enhälligt vart information togs ifrån, samt att informationen som togs är den som är aktuell för situationen just då.

En kort tid tillbaka var rovdjurspopulationerna extremt små i Sverige (Skolnhof, 2005). Rovdjursstammarna fick senare en uppåtsving och ökade i antal, att lantbruket utvidgades parallellt resulterade i möten mellan agrikultur och vilda djur. Varje individuell människa levde förr jämte naturen på ett mer påtagligt vis, nu har det blivit en ovana att leva intill till exempel vargen (Delibes-Mateos, 2007). Har utvecklingen inom utbildning och urbanisering påverkat åsikten mot till exempel varg positivt som det diskuterats, där orsaken till en lättpåverkad åsikt kan vara en svag anknytning till rovdjur hos allmänheten (William *et al.*, 2002)? Återkoppling till frågan kunde ses i svaret hos en av respondenterna (*Bilaga 3, Fråga 3.2.2*) som uttryckte en känsla av utanförskap när hen skriver om hur åsikten förändrats efter angreppet: "Behövs balans MEN folk i stan o folk som inte lever av djuren förstår varken den ek aspekten eller den fasa detta innebär för djurhållare o den stress rovdjuren utsätter djuren för". Går det att förstå och diskutera med varandra om samma sak med så skilda syner på samma sanning? Upplever svenska bönder sig som utomstående från myndigheter och resten av Sveriges befolkning?

Bär informationstagaren ansvaret att inneha korrekt och aktuell information, eller bär informationshållaren ansvaret att tilldela korrekt och aktuell information? Information om rovdjur finns att tillhandahålla från många olika källor (Stahl *et al.*, 2002), vilket återspeglas i de källor respondenterna uppger de har om rovdjur. Kunskapen som sprids mellan familj, vänner och media är ofta av negativ karaktär (Karlsson & Sjöström, 2007). Tillgång till databaser med vetenskapliga artiklar kostar pengar och kan vara överväldigande att orientera och sälla information ur. Forskning som delas i magasin är sammanfattningar från publikationer, vilket gör att helheten av artikeln och trovärdigheten för informationen kan tappas hos läsaren. Lättillgänglig information finns via WorldWideWeb, men för att tolka och skilja fakta från åsikt bör god källkritik nyttjas och viss aktuell och korrekt kunskap inom ämnet besittas. Vidare gör sociala medier det lätt att sprida enskilda åsikter till en stor grupp människor på kort tid. Även om information är mer tillgängligt idag, är det lättare att hitta "rätt" eller lättare att hitta "fel" information?

5.1.2 Attityd – Hur förändras attityden hos bönderna efter ett rovdjursangrepp?

Data från enkäten visade indikationer att attityden mot rovdjur blir mer negativ efter att ett angrepp har skett. Orsaken verkar ligga i att ämnet blir personligt och konkret när angreppet sker hos dig som individ.

Termen "human-wildlife conflict" har ökat de senaste åren inom vetenskapen (Delibes-Mateos, 2007). Termen är laddad och skapar en känsla av aktivt motstånd från rovdjurens sida riktat mot människan (Delibes-Mateos, 2007). Det termen borde beskriva är att det finns parter med olika åsikter om hur problem bör hanteras när det kommer till människan och samspelet med naturen (Delibes-Mateos, 2007). Det blir redan vid första uttal en negativ prägel som leder samtalet. En av många delar som behöver uppfyllas för att få ett lyckat samspel mellan människor och vilda djur förutsätter att människorna som bor i områden där rovdjur lever har en acceptans för dem (Chapron *et al.*, 2003). Acceptansen är en faktor som måste tas i beaktande, för om människorna som bor i områdena där rovdjuren lever motsätter sig deras närvaro, så minskar chanserna drastiskt att situationen kommer att bli hållbar (Chapron *et al.*, 2003). Svaga kopplingar till vargen hos Sveriges invånare kan leda till lättpåverkade åsikter (Ericsson & Heberlein, 2003).

"Smuts är materia som anses vara felplacerat" (Douglas, 1966), innan dess är det endast materia. Den tidpunkt då rovdjuren anses vara på fel plats och individuella förstahandsupplevelser skapas, kan vara kopplad till den mindre positiva attityden. När vargstammar expanderar kommer de närmare människors bebyggelse. När rovdjuren kommer närmare människors bebyggelse, minskar antalet individer med positiva attityder gentemot dem (Ericsson & Heberlein, 2003). "De drar sig till bebyggelsen, de hör hemma i skogen och ej bland hus & barn och tamdjur" (*Bilaga 2, Fråga 3.1.1*) återspeglar den fakta. En anledning till att den förändringen sker kanske är Sveriges invånares aktiva friluftsliv. Att utöva friluftaktiviteter i närområdet kanske ökar avståndet från hemmet till vad som uppfattas som hemområde, och därmed minska avståndet som accepteras till hur nära rovdjuren bör vara.

5.1.3 Ekonomi – Vilken roll spelar ekonomin för böndernas fortsatta verksamhet?

Ekonomin verkar tynga på respondenterna men inte spela den avgörande rollen för djurhållningens framtid. En respondent verkar se rovdjuren som en onödig utgift som resulterar i förluster för yrket. Djurhållarna får inga direkta vinster från att rovdjuren finns i närheten. Vad rovdjurens närvaro kan bidra till, är det personliga välmående av kunskapen att rovdjur återetableras. Ekonomiskt resulterar återetableringen i utgifter och förluster för djurhållarna medan rekreativvärdet kan öka.

Två av tre respondenter har ej tagit del av bidrag och ersättningar som finns att tillgå. Förklaringen verkar ligga i de omständliga processer som måste genomgå för att få ersättningar. Stockholm är det område som är mest villigt att betala för rovdjuren i Sverige, 379 kr per person (Broberg & Brännlund, 2008). Samma statistik visar att lägsta summan ligger i icke tätbebyggda områden med varg, 130 kr per person. När avståndet minskar från rovdjuren, minskar andelen positiva attityder (Karlsson & Sjöström, 2007). Den respondent som tagit del av bidrag och ersättningar valde att inte delge hur mycket det rör sig om.

Det är ofta en känslig situation när ekonomiska uppgifter ska uppges, vilket kan resultera i att respondenterna inte vill delge uppgifterna. Det kan även röra sig om att respondenterna inte har koll på de specifika in- och utgifterna. Om det inte specifikt uttrycks vilket av dessa fall som råder vid tomma svarsalternativ medför det en risk att inkorrekt och ofullständig uppgifter samlas in via enkäten. Då bidragen och ersättningarna är offentliga handlingar kan det vara mer givande att begära ut de här av länsstyrelsen. Istället kan det vara relevant att fråga respondenterna om åsikter och vilken inverkan bidragen och ersättningarna har. Är bidragen tillräckliga, är det värt att ansöka om ersättningar, motsvarar bidragen och

ersättningarna tiden som måste investeras? Utgifter och inkomster är lätta siffror att jämföra mellan respondenter. Betygssättningarna av attityder gentemot rovdjur är inte jämförbart mellan respondenterna då siffrorna betyder lite olika för varje respondent.

5.1.4 Kunskap, attityd & ekonomi!

Respondenterna hämtar information om vilka åtgärder som kan göras, proaktivt och reaktivt. Ingen respondent har uttryckt sig ta del av artspecifik information och vart ifrån respondenterna tar sin kunskap är delat. Resultaten tyder på att attityden är det som styr vilken kunskap som tas del av. När man redan anser vad som behöver göras och tar reda på hur man bör göra det här. Kunskapen du redan besitter verkar inverka starkt.

En ekonomi som gör att verksamheten går runt krävs för att kunna driva en gård. Vad resultaten tyder på är dock att den emotionella kopplingen verkar vara starkare än den ekonomiska. Respondenterna skriver om den tragiska känslan att uppleva ett rovdjursangrepp, men ingen har funderat på att upphöra med sin djurhållning på grund av rovdjuren. Rovdjuren kostar tid och pengar, men det här verkar tynga mindre på djurhållarna än känslan av otryggheten och att förlora djur. Efter vad respondenterna uttrycker i enkäten så kan ingen säker koppling göras mellan ekonomin och attityden gentemot rovdjuren. Diskussioner kan dock hållas om en koppling mellan ekonomiska bidrag och attityden gentemot bidragsgivarna kan göras?

Sammanfattningsvis verkar ekonomin inte lägga lika stor grund till attityden som attityden lägger för kunskapsbasen. Resultaten pekar mot att närvaron av rovdjuren och angreppen är det som formar attityden. Alltså inte pengarna du förlorar, utan djuren som gås miste om. Inte kunskapen som finns, utan kunskapen du söker och blir tilldelad.

5.1.5 Enkätens funktionalitet

Genom att följa den beskrivna arbetsgången samt efter den hermeneutiska analysen med good-reason-essay tolkningen, ger det en god förutsättning för att förstå den individuella anledningen och orsaken till svaret.

Under rubriken "Er erfarenhet" i enkäten behandlas den personliga upplevelsen och åsikten om rovdjur. Här efterfrågades svar för att få fram de personliga tankarna om ämnet. Alla tre respondenter uttrycker tydliga åsikter som återspeglar deras attityd om frågan. Svaren visar på starka känslor och reflekterande tankar vilket tyder på att frågorna fyllt sitt syfte och genererat relevant och eftersökt data. Vid motivering av svaren varierar respondenterna i sina detaljer från väldigt detaljerat, till översiktligt, till kortfattat. Ytterligare förtydligande i början av enkäten att "utförliga och beskrivande svar önskas" på just de här frågorna kan behövas för att underlätta för respondenterna. Vid efterfrågan av det ekonomiska bidragen och kostnaderna valde en respondent att inte delge det ekonomiska bidraget. De andra två respondenterna har uppgett den information som de haft tillgång till. Orsaken till varför en respondent valde att inte svara på frågan om ekonomiska bidrag kan bero på olika anledningar. En anledning kan vara att det är känsliga och personliga uppgifter som respondenten inte ville dela med sig av. En andra anledning kan vara frågans formulering, där formuleringen inte ingiver trygghet eller visar på relevans. För att få reda på anledningen bör återkoppling ske till respondenten för förståelse till valet att inte delge informationen

Under fråga 5.1 har respondenterna möjlighet att uttrycka övriga kommentarer. En respondent nyttjar frågan för att uttrycka alternativa lösningar till rovdjursituationen. Ytterligare en respondent diskuterar här vidare sina tankar och funderingar som uppkommit under enkätens genomförande, medan den tredje respondenten valt att inte nyttja frågan. Att del 5.1 nyttjats av två av tre respondenter tyder på att den fyller en relevant del i enkäten. Den hjälper även till vid tolkning av de kvalitativa delarna i enkäten genom att ytterligare förmedla respondentens åsikter.

Syftet har varit att undersöka enkätens funktionalitet att förstå den personliga upplevelsen om ett rovdjursangrepp och hur den påverkar attityden. Enkäten har genererat ändamålsenliga och detaljerade svar från respondenterna. Efterfrågad information har tillgodosetts och svaren visade på liknande tolkning av frågorna mellan respondenterna. För att säkerhetsställa att hänsynen som togs vid utformandet av enkäten hade önskat utfall, bör respondenterna tillfrågas om de olika delarna av- och deras åsikt om enkäten under och efter ifyllandet av frågorna.

5.2 Styrkor och svagheter i enkäten

Tanken vid utskick av enkäten var inte att utföra en pilotstudie av enkäten. Tanken var att utföra en större insamling av svar baserad på frågeställningarna och kunna få data att diskutera kring och dra slutsatser om. Det här fick i efterhand justeras till en pilotstudie på utformningen av enkäten då antalet respondenter blev tre stycken, för få för att dra några konkreta slutsatser av insamlade data.

Rovdjursdebatten är ett känsligt ämne, där enkätens neutrala språk förhoppningsvis undviker att skapa förutfattade meningar om respondenten eller dess svar. Svaren på frågorna har varit starkt laddade, där frågornas utformning och språk försökt hjälpa respondenten att uttrycka sin åsikt, istället för att leda svaret. Indelningen av frågorna i temablock underlättar hanteringen av data, samt strävar efter att gör det lättare för respondenten att förstå vad det är som efterfrågas. Fetstilade nyckelord bör göra det ytterligare tydligt vad som efterfrågas. Tankar och funderingar som respondenterna ville komplettera med fanns plats för under det avslutande kommentarsfältet. Ytterligare kommentarer har gett bas för vidare tankar, funderingar och diskussioner som visat sig relevant inom ämnet. Kunskapsfrågor är stora felkällor och har undvikits. De kan även, om ställda med opassande formulering, upplevas som kränkande och onödiga. Det hade varit en intressant del att ha med, men svår att insamla användbara data om.

En del av problematiken med enkäten är vinklingen mot en hermeneutisk good-reason-essay. Det finns inga konkreta riktlinjer, utan beprövade individuella tillvägagångssätt används. Därför användes en anpassad tolkning för att motsvara enkätens syfte. Good-reason-essay grundar på att varje åsikt har ett motiv. Tolkningar nyttjas för att skapa en gissning om bakgrunden till åsikten, det blir därmed ingen exakt vetenskap. Fler aspekter går att ta i beaktande vid analysen om enkäten besvaras av respondenten med analytikern närvarande.

Alla frågor besvarades inte av respondenterna. Valet att inte svara kan ha tagits på grunderna att de uppfattade frågorna som inkräktande på privatlivet eller att svaret inte skulle vara relevant för enkäten. Vid större enkätstudier blir det problematiskt att sammanställa data om respondenterna upplever osäkerheter i vad som efterfrågas. Missförstånd bör förebyggas

genom korrigerig och bearbetning av frågorna, efter att en pilotstudie genomförts, för att minimera att missförstånd uppkommer.

En problematik som uppmärksammades efter respondenterna givit sina svar, var vid jämförelse av fråga 3.1 och 3.2.1 (*Bilaga 1: Fråga 3.1 & 3.2.1*). Där respondenterna vid fråga 3.1 efterfrågades sin åsikt om rovdjur innan angreppet i en betygsskala från 1–6, och i fråga 3.2.1 efter angreppet på samma vis. Om till exempel respondent X anger en 1:a på fråga 3.1, alltså det lägsta betyget innan angreppet, men samtidigt uppger att åsikten förändrats till det negativa efter angreppet, så kan X som lägst ge en 1:a i fråga 3.2.1. Vilket inte reflekterar någon förändring i åsikt. Om analys endast sker av betygsskalans resultat så kommer ingen förändring i attityd ses, även fast en har skett. Förslag till förändring är att uttrycka fråga 3.2.1. som följer: Hur har Er åsikt förändrats efter angreppet?

Negativt			Oförändrad			Positivt		
3	2	1	0	1	2	3		

Då skulle förändringen av attityd bli tydligare, samt åt vilken riktning den förändrats.

5.3 Styrkor och svagheter i den lästa litteraturen

Styrkor inom den lästa litteraturen är att många aktuella artiklar använts. Det här blir viktigt då ämnet är en färskvara för diskussionerna. Många av studierna i artiklarna är utförda i Sverige, vilket blir viktigt då studien specifikt berör Sveriges invånare. Politik och media som bedrivs i Sverige bör starkt påverka åsikten och skiljer sig från andra länder. Mycket av litteraturen har en god variation av nationaliteter bland sina medverkande forskare, vilket skapar en bredare syn på ämnet och öppnar för gott diskussionsklimat inom studien. Med fler medverkande individer med olika bakgrunder ju fler infallsvinklar, idéer och åsikter gynnas studier av.

Svagheter inom den lästa litteraturen är svårigheten med korsreferering av litteratur som berör skilda länder. Det här på grund av att det som formar åsikter och attityder påverkas av landets politik, kultur, samhällsstruktur och historia bland annat. Varje land är individuellt för de här aspekterna, Sverige är inget undantag. Rovdjurspolitik är en fråga med många subjektiva parter, vilket märks av i den lästa litteraturen. Vissa av artiklarna försöker vara objektiva men lyckas inte helt, vilket förstås är en svårighet när tolkning ska göras av resultatet och diskussionen.

Studier som grundar sin artikel på många referenser skapar en bred bas att stå på, samt ingjuter en viss försäkran om att det finns god grund till det som understöder eller motsäger resultaten. Ju fler referenser som används ju svårare blir det att rikta litteraturen mot önskat resultat. Några av de litteraturerna som används i den här studien baserar sin studie på många referenser. För att nämna några: Elofsson *et al.*, 2015; Wilson, 2004 & Delibes-Mateos, 2007. Motsatsen är även sann. Studier som grundar sig på lite litteratur löper större risk att använt riktad litteratur för att stödja ett önskat resultat, samt skapar en mindre trovärdig bas för läsaren. Två av källorna hos den litteraturen som använts i den här studien baserar sin text på få referenser. De här två är Garrote *et al.*, 2015 & Delibes-Mateos, 2014. Där Garrote *et al.*, 2015 använt sig av specifika men ej särskilt riktade artiklar, medan Delibes-Mateos, 2014 använt specifika och lite riktade artiklar.

5.4 Analys av arbetet

Fördelar med metoden är att den personliga åsikten kommer fram samt att en förändring över tid förklaras och kan undersökas. Enkäter är lätta att skicka ut när man väl hittar respondenter inom målgruppen. Ifylld enkät var lättöversiktlig och tydlig att inhämta data ifrån. Nackdelar med metoden är att svarsfrekvensen är osäker. Det blir mycket data att hantera för den kvalitativa delen, vilket tar mycket tid. Missförstånd kan uppstå vid svar på frågorna, och det är svårt att inse att en feltolkning har gjorts. Därför bör en uppföljning utföras för att säkerställa att frågorna förstås som menat eller om något svar behövde utvecklas eller var svårtolkat.

En stor klyfta verkar finnas mellan grupper och individer i frågan om rovdjurspolitiken. Det verkar som att komplikationer finns i förståelse för varandras åsikter vilket skapar tryckta stämningar och icke optimala diskussionsklimat. Då väldigt få till inga studier funnits om vad det specifikt är som förändras i åsikten och attitydutvecklingen efter ett rovdjursangrepp, kan min studie ha stor betydelse. Konsekvensen av studien, om den hade utförts i större skala, kunde varit vinklad mot att minska avgrunden mellan de som brukar teorin och de som skapar den. Om de olika parterna började förstå varandra kanske gemensamma lösningar skulle gå att uppnå.

Ytterligare frågeställningar som skulle kunna utvecklas är:

- Hur skulle klyftan av förståelse minskas mellan de olika parterna i rovdjursdebatten?
- Kommer informationen från vetenskapen fram till allmänheten, glappet mellan vetenskapen och implementering i praktiken?
- Upplever bönder ett utanförskap från samhället, och om fallet är så, hur ska Sverige bemöta och hantera utanförskapet bönder upplever?

6 Slutsats

Det går inte att dra några större slutsatser utifrån tre respondenter, dock kan följande indikationer ses.

”Vilken kunskapsbas har bönderna kring rovdjursangrepp?": Vad som ses är att källan för kunskap inte är tydlig, vilken källa som bör användas och vilken information som bör tas del av. Här verkar informationen vara situationskopplad, den inhämtas när situationen krävt kunskapen.

”Hur förändras attityden hos bönderna efter ett rovdjursangrepp?": Attityden blir mindre positiv när rovdjurens inverkan blir personligt påtagande. Respondenter verkar uppleva en avsaknad av trygghet och har en hotbild mot rovdjuren. En respondent känner sig utsatt utan stöd från resten av Sverige.

”Vilken roll spelar ekonomin för böndernas fortsatta verksamhet?": För böndernas ekonomi betyder rovdjuren utgifter och merarbete, men verkar inte spela den avgörande rollen för verksamhetens framtid. Frågetecknen finns om myndigheternas jobb räcker till eller om bidragen är för komplicerade och/eller för låga för att ta del av.

Utifrån pilotstudien kan enkäten nyttjas för att besvara mina frågeställningar om den utförs i större omfattning och med smärre modifieringar som specificerats tidigare.

Populärvetenskaplig sammanfattning

De vilda rovdjuren i Sverige, vilka påverkas av deras vistelse i naturen? Det går att argumentera för att hela Sveriges befolkning påverkas av deras närvaro, men ofrånkomligt är det boskapsbönderna som rovdjuren har intensivast verkan på. Efter ett rovdjursangrepp är bönderna kvar i eftermatchen. Hur påverkar det här böndernas liv och deras åsikt om rovdjuren? Vilken kunskap tas del av, hur förändras attityden, och hur stor roll spelar ekonomin kring rovdjuren?

Många olika informationskällor finns om rovdjur, och därmed många upphovsmakare. Televisionen är den största informationskällan hos Sveriges invånare, men det är otydligt om det är därifrån den bör tas. Efter att ett rovdjursangrepp har skett blir personliga åsikter starkare. Vilket sker när din, eller din grannes, gård blir utsatt för rovdjursangrepp. Det här berör dock en minoritet av Sveriges befolkning. Majoriteten bor i städer där rovdjurssituationen ser annorlunda ut och förstahandsupplevelser väger tungt mot den personliga åsikten. Rovdjuren kostar hela Sveriges befolkning pengar. Blir du utsatt för rovdjursangrepp finns bidrag från skattemedel att ta del av. Tas dessa bidrag del av, eller ses ekonomin inte som den avgörande faktorn? Mycket finns att tycka om bidragens funktion och utförande samt om tillvägagångssättet som följs när beslut ska tas. Att bli utsatt för ett rovdjursangrepp är en krävande upplevelse för berörda.

För att börja nysta i situationen som är aktuell i Sverige gällande rovdjurens inverkan på boskapsbönderna, har en teststudie av en enkät utformats. För att utforska vad som formar attityden efter ett rovdjursangrepp har såväl kvantitativa som kvalitativa frågor används. Efter en ytterst liten teststudie av enkäten kan vissa indikationer anas. Däribland att närheten till rovdjurens habitat kan vara en faktor, där de positiva attityderna minskar med avståndet till rovdjuren. Ekonomin skulle kunna vara en faktor som tas i beräkning, men inte spela den avgörande rollen. Det bör tilläggas att de ekonomiska bidragen verkar brista i sitt utförande och tilldelning efter respondenternas synpunkter.

Debatten om rovdjuren i Sverige drivs intensivt med många starka och skilda åsikter, där fokus bör ligga på kommunikation mellan parterna och inte argumentation. Frågor som uppdygas efter respondenternas deltagande är: hur ska vi bedriva kommunikationen mellan polerna i parterna? Fungerar informationsflödet mellan vetenskapen och allmänheten ändamålsenligt? Upplever Sveriges bönder ett utanförskap från samhället?

Många frågor finns fortfarande att besvara. Den största frågan är kanske vad den första frågan bör vara för att behandla ämnet på bästa sätt?

Tack till alla som bidragit under processen och gjort arbetet möjligt. Extra stort tack till Claes Anderson för dina givande kommentarer.

Referenslista

- Benavides, P. 2013. Animal Symbolism in Folk Narratives and Human Attitudes towards Predators: An Analysis of their Mutual Influences. *Folklore*, 124(1), 64-80.
- Bostedt, G. & Grahn, P. 2008. Estimating cost functions for the four large carnivores in Sweden. *Ecological economics* 68, 517-524.
- Boynton, P.M. & Greenhalgh, T. 2004. Selecting, designing, and developing your questionnaire. *BMJ*, 328(7451), 1312-1315.
- Broberg, T. & Brännlund, R. 2008. On the value of large predators in Sweden: A regional stratified contingent valuation analysis. *Journal of Environmental Management* 88, 1066-1077.
- Cederlöf, K. 2015. Analys och redovisning av hur socioekonomin påverkas av en vargpopulation som har gynnsam bevarandestatus i Sverige. Naturvårdsverket. Skrivelse regeringsuppdrag att utreda gynnsam bevarandestatus för varg (M2015/1573/Nm), NV-02945-15.
- Chapron, G; Legendre, S; Ferrière, R; Clobert, J. & Haight, R.G. 2003. Conservation and control strategies for the wolf (*Canis lupus*) in western Europe based on demographic models. *Comptes Rendus Biologies* 326, 575-587.
- Confucius - kong qui 551-479 f.kr.
- Delibes-Mateos, M. 2007. Conservation conflicts involving mammals in Europe. *Therya* 6(1), 123-137.
- Delibes-Mateos, M. 2014. Negative attitudes towards predators do not necessarily result in their killing. *Oryx* 48(1), 16-16.
- Douglas, M. 1966. Purity and danger: an analysis of concepts of pollution and taboo. Great Britain, TJ International Ltd, Padstow, Cornwall. ISBN 0-415-06608-5.
- Ebersman, D. Open-Ended Questions: Get more context to enrich your data. <https://www.surveymonkey.com/mp/open-ended-questions-get-more-context-to-enrich-your-data/>. Senast använd 2017-05-22.
- Elofsson, K; Widman, M; Häggmark Svensson, T. & Steen, M. 2015. Påverkan från rovdjursangrepp på landsbygdsföretagens ekonomi. Swedish University of Agricultural Sciences (SLU) Department of Economics Report 167.
- Ericsson, G. & Heberlein, T.A. 2003. Attitudes of hunters, locals, and the general public in Sweden now that the wolves are back. *Biological Conservation* 111, 149-159.
- Farrel, S. 28 Tips for creating great qualitative surveys. <https://www.nngroup.com/articles/qualitative-surveys/>. Senast använd 22017-05-22.
- Frank, J; Månsson, J. & Zetterberg, A. Viltskadestatistik 2015 Skador av fredat vilt på tamdjur, hundar och grödor. Rapport från viltskadecenter, SLU 2016-1. ISBN: 978-91-86331-89-4.

- Froster, A. 2012. Lodjur – biologi, politi, förvaltning. Svenska Rovdjursföreningen Rapport 2/2012. <https://www.rovdjur.se/download.do?ug=Administrator&f=lodjursrapport.pdf>. Senast använd 2017-04-13.
- Garrote, G; López, G; Ruiz, M; de Lillo, S; Bueno, J.F. & Simón, M.A. 2015. Effectiveness of electric fences as a means to prevent Iberian lynx (*Lynx pardinus*) predation on lambs. *Hystrix, It. J. Mamm.* 26(1), 61-62.
- Graham, K; Beckerman, A.P. & Thirgood, S. 2005. Human–predator–prey conflicts: ecological correlates, prey losses and patterns of management. *Biological Conservation* 122, 159-171.
- Jakobsson, U. & Westerberg, A. 2005. Enkätmetodik – en svår konst [Construction of questionnaires – a difficult task]. *Vård i Norden*, 2005, Vol. 25(3), 72-73.
- Karlsson, J. & Johansson, Ö. 2010. Predictability of repeated carnivore attacks on livestock favours reactive use of mitigation measures. *Journal of Applied Ecology* 47, 166-171.
- Karlsson, J. & Sjöström, M. 2007. Human attitudes towards wolves, a matter of distance. *Biological Conservation* 137, 610-616.
- Kolowski, J.M. & Holekamp, K.E. 2006. Spatial, temporal, and physical characteristics of livestock depredations by large carnivores along a Kenyan reserve border. *Biological Conservation* 128, 529-541.
- Lundqvist, L. 2017. En lyckad enkätundersökning. <http://www.kurios.se/rad-och-tips-for-framgang/enkater/99-rad-och-tips-for-en-lyckad-enkatundersokning/>. Senast använd 2017-05-22.
- Länsstyrelsen Jämtland, 2017. <http://www.lansstyrelsen.se/Jamtland/Sv/lantbruk-och-landsbygd/landsbygdsutveckling/Pages/default.aspx?keyword=regional%20handlingsplan>. Senast använd 2017-06-06.
- Länsstyrelsen Södermanland, 2017. <http://www.lansstyrelsen.se/Sodermanland/Sv/djur-och-natur/rovdjur/Pages/rovdjursalert-for-tamdjursagare.aspx>. Senast använd 2017-04-13. Senast använd 2017-06-06.
- Martin, C. & Hedin, A. 2011. En liten lathund om kvalitativ metod med tonvikt på intervju. <https://www.google.se/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi1n5zayIPUAhVMCSwKHXSXckQQFggmMAA&url=https%3A%2F%2Fstudentportalen.uu.se%2Fuusp-filearea-tool%2Fdownload.action%3FnodeId%3D459535%26toolAttachmentId%3D108197&usg=AFQjCNG0-fjBQ0e-M5h54Rc80u4CdM2Kew>. Senast använd 2017-05-22.
- Nyström, M. 2007. <http://infovoice.se/fou/bok/kvalmet/10000012.shtml>. Senast använd 2017-05-15.
- Oxford University Press, 2017. <https://en.oxforddictionaries.com/definition/knowledge> Senast använd 2017-09-26.

- Sandström, C; Eriksson, M. & Kvastegård, E. 2014. Attityder till rovdjur och rovdjursförvaltning. Departement of wildlife, fish, and environmental studies. Swedish university of agricultural science. <http://www.slu.se/viltfiskmiljo>.
- Skandobs. 2017. <http://www.skandobs.se/default.asp>. Senast använd 2017-04-13.
- Skogen, K. 2001. Who's Afraid of the Big, Bad Wolf? Young People's Responses to the Conflicts Over Large Carnivores in Eastern Norway*. *Rural Sociology* 66(2), 203-226.
- Skoglund, C. 2012. Hemeneutik i praktiken – En kortfattad sammanfattning av hur en hermenutisk forskningsprocess kan gå till 2012. http://www.c-skoglund.se/Crister_Skoglund/Egna_Texter/Poster/2012/11/21_Hermeneutik_i_praktiken_files/Hermeneutik%20i%20praktiken.pdf. Senast använd 2017-05-15.
- Skonhoft, A. 2005. The costs and benefits of animal predation: An analysis of Scandinavian wolf re-colonization. *Ecological Economics* 58, 830-841.
- Stahl, P; Vandel, J.M; Herrenschmidt, V. & Migot, P. 2001. The effect of removing lynx in reducing attacks on sheep in the French Jura Mountains. *Biological Conservation* 101, 15-22.
- Stahl, P; Vandel, J.M; Ruetten, S; Coat, L; Coat, Y. & Balestra, L. 2002. Factors affecting lynx predation on sheep in the French Jura. *Journal of Applied Ecology* 39, 204-216.
- Stronen, A.V; Brook, R.K; Paquet, P.C. & Mclachlan, S. 2007. Farmer attitudes toward wolves: Implications for the role of predators in managing disease. *Biological Conservation* 135, 1-10.
- Tovmo, M; Zetterberg, A; Brøseth, H. & Henrik, A. 2016. Bestandsovervakning av gaupe i 2016. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia 2-2016, 1-36.
- Viltskadecenter. 2004. Har stängsling och lodjursjakt minskat angreppen av lodjur på får?. http://www.viltskadecenter.se/images/stories/Publikationer/har_stangsling_och_lodjursjakt_minskat_angreppen.pdf. Senast använd 2017-04-13.
- Wabakken, P; Svensson, L; Maartmann, E; Åkesson, M. & Flagstad, Ø. 2016. Bestandsovervakning av ulv vinteren 2015-2016. Bestandsstatus for store rovdyr i Skandinavia 1-2016. 1-49.
- Williams, A. 2003. How to...write and analyse a questionnaire. *Journal of Orthodontics*. 2003 Sep;30(3): 245-52.
- Williams, K.C; Ericsson, G. & Heberlein, T.A. 2002. A quantitative summary of attitudes toward wolves and their reintroduction (1972-2000). *Wildlife Society Bulletin* 30(2), 575-584.
- Wilson, C. 2004. Could we live with reintroduced large carnivores in the UK?. *Mammal Society, Mammal Review* 34(3), 211-232

Bilaga 1

Enkät för undersökning av rovdjursangrepps inverkan på djurhållningen

Tomas Melin - Etologi och djurskyddsprogrammet

Den här studien utförs för att undersöka hur rovdjursangrepp påverkar djurhållarna, hur situationen såg ut innan angreppet och hur situationen ser ut efter. Svara på frågorna i lugn och ro och svara gärna utförligt och beskrivande. Informationen kommer att behandlas och redovisas anonymt, namn är endast för min egen räkning. Tack för att Ni delar med Er! Om Ni behöver skriva mer än vad som får plats, komplettera gärna med separat papper.

Bakgrund

1.1 Alias och Län

1.2 Hur länge har Ni haft djurhållningen? (år)

1.3 Hur mycket mark har djuren tillgång till? (ha)

1.4 Hur stor grupp hålls djuren i?

Om angreppet

2.1 Har Ni varit utsatta för fler angrepp? (Ringa in ett svar)

Ja

Nej

Om Ja:

2.1.1 Hur många angrepp har Ni haft?

2.1.2 Vilka år skedde angreppen?

2.2 När skedde senaste angreppet och av vilket djur? (**Datum** och **tid** på dygnet)

2.3 Vart skedde angreppet? (**Beskriv** platsen)

2.4 Hur många djur blev skadade? (**Beskriv** även typen av skador)

2.5 Hade Ni fått information om rovdjursangrepp i Ert område innan angreppet?

Ja

Nej

Om ja:

2.5.1 **Vem** fick Ni information ifrån?

2.5.2 **Vad** fick Ni för information?

2.6 Hade Ni tagit några förebyggande åtgärder mot rovdjursangrepp innan angreppet?

Ja

Nej

Om ja:

2.6.1 **Vilka** åtgärder hade Ni tagit?

Om nej:

2.6.2 **Motivera?**

2.7 Tog Ni några ytterligare eller nya förebyggande åtgärder mot rovdjursangrepp efter angreppet?

Ja

Nej

Om ja:

2.7.1 **Vilka** åtgärder tog Ni?

Om nej:

2.7.2 **Motivera?**

Er erfarenhet

3.1 Vad var Er åsikt om rovdjur innan angreppet? (Ringa in ett alternativ)

Negativ

Positiv

1

2

3

4

5

6

3.1.1 Motivera valet

3.2 Har Er åsikt förändrats efter angreppet?

Ja

Nej

Om ja:

3.2.1 Vad är Er åsikt nu?

Negativ

Positiv

1

2

3

4

5

6

3.2.2 Motivera valet

3.3 Förklara hur det kändes för Er efter angreppet?

3.4 Vad tycker du om rovdjursbestånden i Sverige?

Negativ

Positiv

1

2

3

4

5

6

3.4.1 Motivera Valet

3.5 Anser du att något behöver göras åt rovdjursbestånden?

Ja

Nej

Om ja:

3.5.1 Vad?

Om nej:

3.5.2 **Motivare?**

Kostnader

4.1 Hur mycket skulle du uppskattat att rovdjuren kostar Er om året?

4.1.1 Vad ingår för kostnader i den summan?

4.2 Har Ni tagit del av bidrag eller ersättningar?

Ja

Nej

4.2.1 Om ja, vad och hur mycket?

Om Nej:

2.6.1 **Motivera?**

4.3 Har Ni övervägt att upphöra med djurhållningen på grund av rovdjursangrepp?

Ja

Nej

4.3.1 Om ja, varför?

Övrigt

5.1 Finns det något du vill tillägga?

Tack för den tid Ni tagit att hjälpa mig utföra mitt kandidatarbete. Mejla mig gärna ifyllt enkät till "[REDACTED]", posta annars till "[REDACTED]". Jag återkopplar till Er inom kort för uppföljning.

Kompletterande uppgifter:

Bilaga 2

Enkät för undersökning av rovdjursangrepps inverkan på djurhållningen

Tomas Melin - Etologi och djurskyddsprogrammet

Den här studien utförs för att undersöka hur rovdjursangrepp påverkar djurhållarna, hur situationen såg ut innan angreppet och hur situationen ser ut efter. Svara på frågorna i lugn och ro och svara gärna utförligt och beskrivande. Informationen kommer att behandlas och redovisas anonymt, namn är endast för min egen räkning. Tack för att Ni delar med Er! Om Ni behöver skriva mer än vad som får plats, komplettera gärna med separat papper.

Bakgrund

1.1 Alias och Län

(A)

1.2 Hur länge har Ni haft djurhållningen? (år)

Sedan 2015, efter uppehåll sedan 90 talet

1.3 Hur mycket mark har djuren tillgång till? (ha)

25 HA

1.4 Hur stor grupp hålls djuren i?

7 djur nu

Om angreppet

2.1 Har Ni varit utsatta för fler angrepp? (Ringa in ett svar)

(Ja)

Nej

Om Ja:

2.1.1 Hur många angrepp har Ni haft?

1 Angrepp

2.1.2 Vilka år skedde angreppen?

2015

2.2 När skedde senaste angreppet och av vilket djur? (**Datum** och **tid** på dygnet)

 Varg

2.3 Vart skedde angreppet? (**Beskriv** platsen)

Ute på bete

2.4 Hur många djur blev skadade? (**Beskriv** även typen av skador)

1 highland cattle kviga 2 bettgrepp på strupe

2.5 Hade Ni fått information om rovdjursangrepp i Ert område innan angreppet?

(Ja)

Nej

Om ja:

2.5.1 **Vem** fick Ni information ifrån?

google

2.5.2 **Vad** fick Ni för information?

All möjlig

2.6 Hade Ni tagit några förebyggande åtgärder mot rovdjursangrepp innan angreppet?

(Ja)

Nej

Om ja:

2.6.1 **Vilka** åtgärder hade Ni tagit?

Riktigt stängsel med bra el, och kvälls patrullering

Om nej:

2.6.2 **Motivera?**

2.7 Tog Ni några ytterligare eller nya förebyggande åtgärder mot rovdjursangrepp efter angreppet?

(Ja)

Nej

Om ja:

2.7.1 Vilka åtgärder tog Ni?

Det skickades in ansökan om skydds jakt på vargen då den tagit 2 hundar med, men dom beviljade jakten pga av kvigan domm tog av oss. Vargen sköts ej under skyddsjakten, utan året efter (2016) vägde ca 45 – 48 kg

Om nej:

2.7.2 Motivera?

Er erfarenhet

3.1 Vad var Er åsikt om rovdjur innan angreppet? (Ringa in ett alternativ)

Negativ

Positiv

(1)

2

3

4

5

6

3.1.1 Motivera valet

Pga att de drar sig till bebyggelsen, de hör hemma i skogen och ej bland hus & barn och tamdjur

3.2 Har Er åsikt förändrats efter angreppet?

(Ja)

Nej

Om ja:

3.2.1 Vad är Er åsikt nu?

Negativ

Positiv

(1)

2

3

4

5

6

3.2.2 Motivera valet

Vargens vistelse i byn

3.3 Förklara hur det kändes för Er efter angreppet?

Stark oro för nytt angrepp, hade mycket svårt att sova, var uppe där på bete väldigt mycke undernätterna. Vargen kom tillbaka flera gånger men jagades bort

3.4 Vad tycker du om rovdjursbestånden i Sverige?

Negativ						Positiv
(1)	2	3	4	5	6	

3.4.1 Motivera Valet

För mycket varg

3.5 Anser du att något behöver göras åt rovdjursbestånden?

(Ja)	Nej
-------------	------------

Om ja:

3.5.1 Vad?

Ökad licens jakt

Om nej:

3.5.2 Motivare?

Kostnader

4.1 Hur mycket skulle du uppskattat att rovdjuren kostar Er om året?

4.1.1 Vad ingår för kostnader i den summan?

Kan ej uppskatta den summan

4.2 Har Ni tagit del av bidrag eller ersättningar?

(Ja)

Nej

4.2.1 Om ja, vad och hur mycket?

Vi har fått ersättning, nå mer nämner ja ej

Om Nej:

2.6.1 **Motivera?**

4.3 Har Ni övervägt att upphöra med djurhållningen på grund av rovdjursangrepp?

Ja

(Nej)

4.3.1 Om ja, varför?

Övrigt

5.1 Finns det något du vill tillägga?

Tack för den tid Ni tagit att hjälpa mig utföra mitt kandidatarbete. Mejla mig gärna ifyllt enkät till "████████████████████", posta annars till "████████████████████". Jag återkopplar till Er inom kort för uppföljning.

Kompletterande uppgifter:

Bilaga 3

Enkät för undersökning av rovdjursangrepps inverkan på djurhållningen

Tomas Melin - Etologi och djurskyddsprogrammet

Den här studien utförs för att undersöka hur rovdjursangrepp påverkar djurhållarna, hur situationen såg ut innan angreppet och hur situationen ser ut efter. Svara på frågorna i lugn och ro och svara gärna utförligt och beskrivande. Informationen kommer att behandlas och redovisas anonymt, namn är endast för min egen räkning. Tack för att Ni delar med Er! Om Ni behöver skriva mer än vad som får plats, komplettera gärna med separat papper.

Bakgrund

1.1 Alias och Län

(B)

1.2 Hur länge har Ni haft djurhållningen? (år)

Alltid i så många generationer vi vet

1.3 Hur mycket mark har djuren tillgång till? (ha)

Totalt räknar vi Ca 1 ha / diko m kalv o ca 3-8 tackor m lamm beroende på marker

1.4 Hur stor grupp hålls djuren i?

Nöt – oftast 25-40

Får 10-30 tackor, lamm större grupp upp till 50.

Om angreppet

2.1 Har Ni varit utsatta för fler angrepp? (Ringa in ett svar)

X Ja

Nej

Om Ja:

2.1.1 Hur många angrepp har Ni haft?

Något vart annat år ungefär

2.1.2 Vilka år skedde angreppen?

2.2 När skedde senaste angreppet och av vilket djur? (**Datum** och **tid** på dygnet)

RÄV / Kväll, Natt, Tidig morgon

KORP/ tidig morgon

2.3 Vart skedde angreppet? (**Beskriv** platsen)

Uppe i får hagarna på åsen

Fårhage vid dammar

Fårhage nära gården

2.4 Hur många djur blev skadade? (**Beskriv** även typen av skador)

Värsta året tog räven tot. 10 lamm dvs 10 %

Lammen försvann o inget lämnades kvar.

Korpen tog lammet, hackade hål i huvudet och råkade tappa lammet i dammen. Vi lyckades rädda det omtöcknade lammet.

2.5 Hade Ni fått information om rovdjursangrepp i Ert område innan angreppet?

X Ja

Nej

Om ja:

2.5.1 **Vem** fick Ni information ifrån?

Viltcenter

2.5.2 **Vad** fick Ni för information?

Staket

2.6 Hade Ni tagit några förebyggande åtgärder mot rovdjursangrepp innan angreppet?

X Ja

Nej

Om ja:

2.6.1 **Vilka** åtgärder hade Ni tagit?

Bra staket

Om nej:

2.6.2 **Motivera?**

2.7 Tog Ni några ytterligare eller nya förebyggande åtgärder mot rovdjursangrepp efter angreppet?

X Ja

Nej

Om ja:

2.7.1 **Vilka** åtgärder tog Ni?

Blinkande ljus sätts igång nattetid. Lär användas i England enl en vet praktikant som var hos oss. Verkar funka...

Om nej:

2.7.2 **Motivera?**

Er erfarenhet

3.1 Vad var Er åsikt om rovdjur innan angreppet? (Ringa in ett alternativ)

Negativ

Positiv

1 2 X3 4 5 6

3.1.1 Motivera valet

Alla behövs men stammen måste hållas i chak. Ej ok att ta mer än enstaka tamdjur.

3.2 Har Er åsikt förändrats efter angreppet?

Ja

X Nej

Om ja:

3.2.1 Vad är Er åsikt nu?

Negativ

Positiv

1 2 X3 4 5 6

3.2.2 Motivera valet

Behövs balans MEN folk i stan o folk som inte lever av djuren förstår varken den ek aspekten eller den fasa detta innebär f djurhållare o den stress rovdjuren utsätter djuren för.

3.3 Förklara hur det kändes för Er efter angreppet?

Tex Mkt ledsamt att först se två friska lamm efter den bästa tackan en vit en svart för att sedan på natten se att ett är borta och på morgonen ett till... ekonomiskt borde tackan slaktats ...

3.4 Vad tycker du om rovdjursbestånden i Sverige?

Negativ

Positiv

1

2

X3

4

5

6

3.4.1 Motivera Valet

För stor population.

Korp borde få jagas , räv får vi jaga o varg borde hållas i chack.

En av anledningarna är att jordbruket går på sparlåga och det är för lite odlad mark i skogsbygder vilket ger fritt fram för vilt och rovdjur. Dock är tamdjuren lättare för rovdjuren att ta pga inhägnad än tex hjort.

3.5 Anser du att något behöver göras åt rovdjursbestånden?

X Ja

Nej

Om ja:

3.5.1 Vad?

Utökad skydds jakt

Om nej:

3.5.2 Motivare?

Kostnader

4.1 Hur mycket skulle du uppskattat att rovdjuren kostar Er om året?

4.1.1 Vad ingår för kostnader i den summan?

Massor i staket- lägg ut kostnaden per år så 5000 kr/ år

I snitt 5000-10000 kr/ år i förlorade dju.

Tot Ca 10000-15000 kr/år

4.2 Har Ni tagit del av bidrag eller ersättningar?

Ja

X Nej

4.2.1 Om ja, vad och hur mycket?

Om Nej:

2.6.1 **Motivera?**

4.3 Har Ni övervägt att upphöra med djurhållningen på grund av rovdjursangrepp?

Ja

X Nej

4.3.1 Om ja, varför?

Övrigt

5.1 Finns det något du vill tillägga?

Inte rätt väg att gå att i oänlighet subventionera superdyra staket!

Bättre att hålla rovdjursstammen i skick.

Kika även på statlig ersättning av rivna /tagna djur.

Titta på hur man löser rovdjursproblematiken i andra länder – både praktiskt, med staket och tex ljus etc och ersättningar.

Tack för den tid Ni tagit att hjälpa mig utföra mitt kandidatarbete. Mejla mig gärna ifyllt enkät till "[REDACTED]", posta annars till "[REDACTED]". Jag återkopplar till Er inom kort för uppföljning.

Kompletterande uppgifter:

Bilaga 4

Enkät för undersökning av rovdjursangrepps inverkan på djurhållningen

Tomas Melin - Etologi och djurskyddsprogrammet

Den här studien utförs för att undersöka hur rovdjursangrepp påverkar djurhållarna, hur situationen såg ut innan angreppet och hur situationen ser ut efter. Svara på frågorna i lugn och ro och svara gärna utförligt och beskrivande. Informationen kommer att behandlas och redovisas anonymt, namn är endast för min egen räkning. Tack för att Ni delar med Er! Om Ni behöver skriva mer än vad som får plats, komplettera gärna med separat papper.

Bakgrund

1.1 Alias och Län

(C)

1.2 Hur länge har Ni haft djurhållningen? (år) 10

1.3 Hur mycket mark har djuren tillgång till? (ha) ca 180 ha och då är det naturbeten + att en del vallar betas på hösten

1.4 Hur stor grupp hålls djuren i? Det varierar väldigt men mellan 20 till närmare 300. Exv tackorna 200 st går i en stor grupp men sorteras i mindre grupper 2-3 st vid betäckning. Årets lamm går först alla på ett bete innan de könsorteras och sen minskar ju de grupperna efter hand vi slaktar. Nöten går ibland alla ihop men sorteras också beroende på var tjuren går, han kan inte gå med fjolårskvigorna förrän de blivit 15 månader hittills har vi delat på djuren så som störst ca 40 st när alla är samlade till att vi haft 30+5+5 tidigare under betessäsongen.

Om angreppet

2.1 Har Ni varit utsatta för fler angrepp? (Ringa in ett svar)

Ja

Nej

Om Ja: JA

2.1.1 Hur många angrepp har Ni haft? Väldigt svårt att svara på men skulle tro att vi förlorat en ca 50 lamm. Kanske 15 max där vi antingen sett angreppet, eller sett det straxt efteråt annars har lammet bara varit spårlöst försvunnet och det kan man bara veta när de betat på en platt vall med daglig tillsyn och när man sen går igenom alla djur så saknas det lamm utan att man sett en död kropp eller ens dödsplatsen, brukar ju bli en massa ull där.

2.1.2 Vilka år skedde angreppen? Främst 2011 då hade vi en stor sommarlamning, då de vi hittade är det svårt och veta om örn först och sen räv, på de som bara var borta troligen örn, annars har vi ju mest haft de mest utsatta små inne då vi oftast haft lamning på vintern, dock har vi provat med att ha rastgård på mindre bete bakom ladugården och det går inte, djuren måste i så fall in senast kl 21 på vintern, gissar på att det rör sig om 2010, 2011, 2012 några lamm blev tagna hemma på vintern, räv, vi har lärt oss.

2.2 När skedde senaste angreppet och av vilket djur? (**Datum** och **tid** på dygnet) som jag vet hösten 2015, några tackor lammade augusti, september, så relativt små lamm, inte kul att behöva ha inne den årstiden. Troligen tidig morgon, örn, man ser att de gripit om lammet på halsen.

2.3 Vart skedde angreppet? (**Beskriv** platsen)Gårdsnära på ett bete

2.4 Hur många djur blev skadade? (**Beskriv** även typen av skador) av tror jag 7 ungar förlorade vi 3 tror jag, 2 var redan döda och den sista fick en sådan infektion så gick inte att rädda. Händer det igen så måste man på med penicillin på en gång.

2.5 Hade Ni fått information om rovdjursangrepp i Ert område innan angreppet?

Ja

Nej

Om ja: JA vi har läst om det men inte brytt oss så mycket, dels är vi ju inte så drabbade då vi har vinterlamning. Sen ska ju lst komma ut och det måste finnas ett djur. De som funnits kvar hade nog varit svårt många ggr, har örnen börjat och räven fortsatt, oftast är huvud och hals det som är borta.

2.5.1 **Vem** fick Ni information ifrån? Har nog själv läst på SJV hemsida.

2.5.2 **Vad** fick Ni för information? Man måste ta ut en person som tittar, det måste bevisas att djuret verkligen är rivet och inte självdött och det måste finnas ett djur.

2.6 Hade Ni tagit några förebyggande åtgärder mot rovdjursangrepp innan angreppet?

Ja

Nej

Om ja: JA om större rastgård på bete vinter så stänger vi in på natten, ibland kom man för sent.

2.6.1 **Vilka** åtgärder hade Ni tagit? Tagit in djur för natten när det är vinterlamning. På senare år har vi haft mindre rastgårdar med grindar runt om då verkar vi klara oss utan att ta in på natten men vi brukar ändå hålla dem helt inne någon vecka innan får gå ut i rastgård, de kan sova väldigt djupt mot grinden och då kan räven ändå få tag i och dra ut om små.

Om nej:

2.6.2 **Motivera?**

2.7 Tog Ni några ytterligare eller nya förebyggande åtgärder mot rovdjursangrepp efter angreppet?

Ja

Nej

Om ja: Ja

2.7.1 **Vilka** åtgärder tog Ni? 2017 även då några få tackor som lammade tidig höst dock oktober. Dom fick flytta in.

Om nej:

2.7.2 **Motivera?**

Er erfarenhet

3.1 Vad var Er åsikt om rovdjur innan angreppet? (Ringa in ett alternativ)

Negativ

Positiv

1

2

3

4

5

6 Positiv 5

3.1.1 Motivera valet

Tycker om djur även rovdjur, inte varit i branschen innan och då tänker man annorlunda.

3.2 Har Er åsikt förändrats efter angreppet?

Ja

Nej

Om ja:

3.2.1 Vad är Er åsikt nu?

Negativ

1

2

3

4

5

Positiv

6 En 3:a

3.2.2 Motivera valet Tråkigt förlora djur. Men vi har ändå "bara" räv och örn här inte varg, lo och andra större rovdjur som tar även stora djur och bara hej vilt dödar istället för ett djur och så äter man.

3.3 Förklara hur det kändes för Er efter angreppet? Tråkigt den sommaren 2011 för vi fick hålla de som lammat inne under några veckor då vi snabbt förlorade ett kanske 15 st, sen några veckor gamla fick de ju gå ut och vid genomgång på hösten saknades ytterligare 20 djur. Nu betingar ju lamm inte så stort värde och särskilt inte som små, men det blev ju tackor som inte producerade något det året så visst ett bortfall. Mest att man blir väldigt ledsen för tackan skull som är ledsen och ropar sörjer sitt lamm.

3.4 Vad tycker du om rovdjursbestånden i Sverige?

Negativ

1

2

3

4

5

Positiv

6 En 1:a

3.4.1 Motivera Valet Jag tycker det är hemskt med de ett flertal stora vargen grepp som gjorts [REDACTED]. De bara river, långt mer än de äter. Lämnar både döda och skadade djur efter sig. Har följt de som drabbats och att förlora tackor och på det sättet är inte varken roligt eller ekonomiskt. Vi behöver inte varg. Är vargen för tam. Är det riktig varg eller hybrider. Vi på landsbygden måste kunna vara trygga och våra näringar måste vara trygga. RAS stängsel hjälper inte, är dyra, svårt att bygga på naturbeten, stora arealer, trots viss ekonomisk hjälp att bygga RAS så kostar det ändå väldigt mycket i en näring som knappt redan är lönsam. Vi ska inte behöva hålla rovdjur bara för att eu vill det. Vi har lika stor rätt i sverige att bo och verka var vi vill.

3.5 Anser du att något behöver göras åt rovdjursbestånden?

Ja**Nej**

Om ja: Ja

3.5.1 Vad? Varg behöver vi inte alls, då de som nu tagits fram inte betar sig som varg. Andra ska hållas kort av jägare.

Om nej:

3.5.2 **Motivare?**

Kostnader

4.1 Hur mycket skulle du uppskattat att rovdjuren kostar Er om året? Ca 5000 utslaget på 10 år.

4.1.1 Vad ingår för kostnader i den summan? Förlorad slakt inkomst

4.2 Har Ni tagit del av bidrag eller ersättningar?

Ja

Nej Nej

4.2.1 Om ja, vad och hur mycket?

Om Nej:

2.6.1 **Motivera?** Det har varit så pass få djur där det verkligen skulle gått att bevisa så vi har inte orkat bry oss om det.

4.3 Har Ni övervägt att upphöra med djurhållningen på grund av rovdjursangrepp?

Ja

Nej Nej

4.3.1 Om ja, varför?

Övrigt

5.1 Finns det något du vill tillägga? Ibland funderar jag på om vi skulle ha Vår lamning och ute i stället. Lägga om och satsa på att det är mer lättarbetat då vi ju inte är några ungdomar längre, riktigt sen vår lamning och satsa på att lammen sen lever över vintern och alla slaktas nästkommande vår, sommar. Men hur blir det då, om jag inte alls vill ha lammungar på stall när de är små, hur många finns kvar vid inställning i november, eller får det vara ok med tanke på arbetsinsatsen, tänk om så många går åt så vi inte har kött så det räcker. I denna fråga så sjunker det till 1 hur positivt jag är till rovdjur efter våra angrepp för jag vet inte om jag vågar byta produktionsbolag. Och hur ställer sig myndigheterna till en produktion där antalet lamm blir vad det blir efter att räv och örn tagit sitt, ja det har jag inte tänkt på tidigare men det kanske man ska tänka på.

Tack för den tid Ni tagit att hjälpa mig utföra mitt kandidatarbete. Mejla mig gärna ifyllt enkät till "████████████████████", posta annars till "████████████████████". Jag återkopplar till Er inom kort för uppföljning.

Kompletterande uppgifter:

Bilaga 5

Nedan ses mallen som följdes vid sortering och hantering av de kvalitativa enkätsvaren i Excel.

Fråga	Nyckelord	Temat	Positivt	Neutralt	Negativt	Övrigt
1,1 Län						
2,2 Typ av rovdjur						
2,3 Vart skedde angreppet						
2,51 Vart fick ni information om rovdjur ifrån						
2,52 Vad fick ni för information						
2,61 Vilka åtgärder togs innan angreppet						
2,71 Vilka åtgärder togs efter angreppet						
2,72 Om NEJ, motivera						
3,11 Åsikt om rovdjur innan angrepp, motivering						
3,22 Åsikt om rovdjur						

efter angrepp, motivering						
3,3 Känsla efter angrepp						
3,41 Åsikt om rovdjursbestånden I Sverige, motivering						
3,51 Åtgärd åt rovdjuren, motivering						
3,52 Om NEJ, motivering						
4,11 Vad ingår I kostnaderna för rovdjur						
4,21 Vad och hur mycket bidrag /ersättningar						
4,22 Om NEJ, motivera						
4,31 Har ni övervägt att upphöra med djurhållningen pga rovdjuren, varför						
5,1 Övrigt						

Bilaga 6

Nedan ses en del av mallen för hur de kvantitativa enkätsvaren hanterades och sorterades i Excel. Respondenterna sorterades som A,B och C. Svaren på frågorna följde längst respektive bondes rad.

Fråga Bonde	1,2: År med djurhållningen	1,3: Yta (ha) för djuren	1,4: Gruppstorlek	2,1: Utsatt för fler angrepp	Osv . =>
A					
B					
C					
Osv. =>					

Vid **Institutionen för husdjurens miljö och hälsa** finns tre publikationsserier:

- **Avhandlingar:** Här publiceras masters- och licentiatavhandlingar
- **Rapporter:** Här publiceras olika typer av vetenskapliga rapporter från institutionen.
- **Studentarbeten:** Här publiceras olika typer av studentarbeten, bl.a. examensarbeten, vanligtvis omfattande 7,5-30 hp. Studentarbeten ingår som en obligatorisk del i olika program och syftar till att under handledning ge den studerande träning i att självständigt och på ett vetenskapligt sätt lösa en uppgift. Arbetenas innehåll, resultat och slutsatser bör således bedömas mot denna bakgrund.

Vill du veta mer om institutionens publikationer kan du hitta det här:

www.slu.se/husdjurmiljohalsa

DISTRIBUTION:

Sveriges lantbruksuniversitet
Fakulteten för veterinärmedicin och
husdjursvetenskap
Institutionen för husdjurens miljö och hälsa
Box 234
532 23 Skara
Tel 0511-67 000
E-post: hmh@slu.se
www.slu.se/husdjurmiljohalsa

Swedish University of Agricultural Sciences
Faculty of Veterinary Medicine and Animal
Science
Department of Animal Environment and Health
P.O.B. 234
SE-532 23 Skara, Sweden
Phone: +46 (0)511-67 000
E-mail: hmh@slu.se
www.slu.se/animalenvironmenthealth
